MPSCKEEDA

UPSC, MPSC, COMBINE गट ब गट क, तलाठी, पोलीस भरती

एकच ॲप – अनलिमिटेड अभ्यासक्रम, अनलिमिटेड सराव!

संपूर्ण नोट्स +
अनलिमिटेड TEST सिरीज

टॉपिकनुसार नोट्स + PYQ

प्रत्येक विषयाच्या टॉपिकनुसार नोट्स + टॉपिकचे

100 PYQ प्रत्येक विषय

LIVE + कोणत्याही वेळेत टेस्ट सिरीज

टॉपिकनुसार, प्रत्येक टॉपिकचे 25 प्रश्नांचे

50 संच ऑल महाराष्ट्र रँकिंग

मिनी मॉक टेस्ट

संपूर्ण विषय किंवा कोणतेही दोन विषय
• 25 प्रश्न

200 टेस्ट विश्लेषणासहित

फुल मॉक टेस्ट

संपूर्ण पेपर स्वरूपात

200 टेस्ट विश्लेषणासहित

दिवाळी ऑफर

₹499 / एक वर्ष

किंवा

₹99 प्रति महिना

आत्ताच डाउनलोड करा

JOIN NOW • MPSCKEEDA APP

Google Play Store वर उपलब्ध • या पानावर कुठेही टॅप करा

भारत व महाराष्ट्र

जिल्हानिर्मिती • प्रशासकीय व प्रादेशिक विभाग • महानगरपालिका • स्थानिक स्वराज्य संस्था

झटपट पुनरावलोकन नोट्स + सराव प्रश्न (MCQ) + उत्तरसूची

पोलीस भरती • तलाठी • ग्रामसेवक • सर्व स्पर्धा परीक्षांसाठी उपयुक्त

अनुक्रमणिका

1. भारत व महाराष्ट्र : मूलभूत माहिती व किनारपट्टी
2. महाराष्ट्र जिल्हानिर्मिती व प्रशासकीय विभाग
3. प्रशासकीय विभाग : क्षेत्रफळ, तालुके व जिल्हे
4. महाराष्ट्राचे प्रादेशिक विभाग
5. महानगरपालिका
6. स्थानिक स्वराज्य संस्था
7. महाराष्ट्र : महत्त्वाची तथ्ये व राजधानीच्या उपाधी
8. अधिक महत्त्वाचे मुद्दे – परीक्षाभिमुख
9. संपूर्ण उत्तरसूची

प्रकरण 1

भारत व महाराष्ट्र : मूलभूत माहिती

झटपट पुनरावलोकन (Revision Notes)

★ भारताविषयी

- ✔ भारत **उत्तर व पूर्व** गोलार्धात स्थित आहे.
- ✔ भारतात **28 राज्ये** व **8 केंद्रशासित प्रदेश** आहेत.
- ✔ **31 ऑक्टोबर 2019** पासून जम्मू-काश्मीर व लडाख हे दोन स्वतंत्र केंद्रशासित प्रदेश निर्माण झाले.
- ✔ **20 जानेवारी 2020** पासून दादरा व नगर हवेली आणि दमण व दीव यांचे विलिनीकरण करण्यात आले.
- ✔ त्यामुळे केंद्रशासित प्रदेशांची संख्या **8** झाली.

★ महाराष्ट्राविषयी

- ✔ महाराष्ट्र भारताच्या **पश्चिम-मध्यवर्ती** भागात स्थित आहे.
- ✔ महाराष्ट्र हा प्राचीन **गोंडवाना** भूखंडाचा भाग मानला जातो.
- ✔ राजधानी : **मुंबई**; उपराजधानी : **नागपूर**.

◆ महाराष्ट्र राज्य निर्मिती व प्रथम पदाधिकारी

घटक	माहिती
द्विभाषिक मुंबई राज्याची स्थापना	1 नोव्हेंबर 1956
द्विभाषिक मुंबई राज्याचे मुख्यमंत्री	बाळासाहेब खेर
महाराष्ट्र राज्याची स्थापना	1 मे 1960
महाराष्ट्राचे पहिले मुख्यमंत्री	यशवंतराव चव्हाण
महाराष्ट्राचे पहिले राज्यपाल	श्रीप्रकाश
राजधानी / उपराजधानी	मुंबई / नागपूर

◆ केंद्रशासित प्रदेशांतील बदल : कालरेषा

31 ऑक्टोबर 2019
जम्मू-काश्मीर व लडाख — दोन स्वतंत्र केंद्रशासित प्रदेश
संख्या : 7 → 9

20 जानेवारी 2020
दादरा व नगर हवेली + दमण व दीव — विलिनीकरण
संख्या : 9 → 8

◆ भारत व महाराष्ट्राची किनारपट्टी (नवीन सुधारित मोजणी)

घटक	माहिती
भारताची एकूण किनारपट्टी	**11,098.81 किमी** (पूर्वी 7,516.6 किमी मानली जात होती)
महाराष्ट्राची किनारपट्टी	**877.97 किमी**
महाराष्ट्राची किनारपट्टी कोणत्या समुद्रालगत	अरबी समुद्र
महाराष्ट्राच्या किनारपट्टीचे नाव	कोकण किनारपट्टी

◆ सोडवलेली उदाहरणे

उदाहरण 1 नवीन मोजणीनुसार भारताची किनारपट्टी जुन्या मोजणीपेक्षा किती किमीने जास्त आहे?

उकल : 11,098.81 − 7,516.6 = **3,582.21 किमी** जास्त.

उदाहरण 2 31 ऑक्टोबर 2019 पूर्वी केंद्रशासित प्रदेश 7 होते. 2019 मध्ये 2 नवीन प्रदेश बनले व 2020 मध्ये 2 प्रदेशांचे विलिनीकरण होऊन 1 झाला. आता संख्या किती?

उकल : 7 + 2 = 9; विलिनीकरणाने 2 चे 1 झाले म्हणून 9 − 1 = **8** केंद्रशासित प्रदेश.

◆ सराव प्रश्न (MCQ) — प्रकरण 1

1. भारत कोणत्या गोलार्धात स्थित आहे?
A) दक्षिण व पश्चिम B) उत्तर व पूर्व
C) उत्तर व पश्चिम D) दक्षिण व पूर्व

2. भारतात किती राज्ये आहेत?
A) 27 B) 28
C) 29 D) 30

3. भारतात सध्या किती केंद्रशासित प्रदेश आहेत?
A) 6 B) 7
C) 8 D) 9

4. जम्मू-काश्मीर व लडाख हे स्वतंत्र केंद्रशासित प्रदेश कधी निर्माण झाले?
A) 1 मे 1960 B) 20 जानेवारी 2020
C) 31 ऑक्टोबर 2019 D) 26 जानेवारी 1950

5. 31 ऑक्टोबर 2019 रोजी खालीलपैकी कोणता केंद्रशासित प्रदेश निर्माण झाला?
A) चंदीगड B) लडाख
C) लक्षद्वीप D) पुद्दुचेरी

6. दादरा व नगर हवेली आणि दमण व दीव यांचे विलिनीकरण कधी झाले?
A) 31 ऑक्टोबर 2019 B) 26 जानेवारी 1950
C) 20 जानेवारी 2020 D) 1 मे 1960

7. दादरा व नगर हवेली यांचे कोणासोबत विलिनीकरण करण्यात आले?
A) लडाख B) चंदीगड
C) दमण व दीव D) दिल्ली

8. विलिनीकरणानंतर केंद्रशासित प्रदेशांची संख्या किती झाली?
A) 6 B) 7
C) 8 D) 9

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

9. महाराष्ट्र भारताच्या कोणत्या भागात स्थित आहे?
A) उत्तर भागात B) पूर्व भागात
C) दक्षिण भागात D) पश्चिम-मध्यवर्ती भागात

10. महाराष्ट्र कोणत्या प्राचीन भूखंडाचा भाग मानला जातो?
A) लॉरेशिया B) गोंडवाना
C) अंगारा D) पॅन्जिया

11. द्विभाषिक मुंबई राज्याची स्थापना कधी झाली?
A) 1 मे 1960 B) 26 जानेवारी 1950
C) 1 नोव्हेंबर 1956 D) 15 ऑगस्ट 1947

12. द्विभाषिक मुंबई राज्याचे मुख्यमंत्री कोण होते?
A) यशवंतराव चव्हाण B) वसंतराव नाईक
C) बाळासाहेब खेर D) श्रीप्रकाश

13. महाराष्ट्र राज्याची स्थापना कधी झाली?
A) 1 मे 1960 B) 1 नोव्हेंबर 1956
C) 15 ऑगस्ट 1947 D) 26 जानेवारी 1950

14. महाराष्ट्राचे पहिले मुख्यमंत्री कोण होते?
A) वसंतराव नाईक B) बाळासाहेब खेर
C) यशवंतराव चव्हाण D) शंकरराव चव्हाण

15. महाराष्ट्राचे पहिले राज्यपाल कोण होते?
A) सी. सुब्रमण्यम B) श्रीप्रकाश
C) पी. सी. अलेक्झांडर D) भगतसिंग कोश्यारी

16. महाराष्ट्राची राजधानी कोणती आहे?
A) पुणे B) नागपूर
C) औरंगाबाद D) मुंबई

17. महाराष्ट्राची उपराजधानी कोणती आहे?
A) पुणे B) नागपूर
C) नाशिक D) अमरावती

18. नवीन मोजणीनुसार भारताची किनारपट्टी किती आहे?
A) 7,516.6 किमी B) 9,876 किमी
C) 11,098.81 किमी D) 12,500 किमी

19. नवीन मोजणीनुसार महाराष्ट्राची किनारपट्टी किती आहे?
A) 720 किमी B) 877.97 किमी
C) 950 किमी D) 1,068 किमी

20. महाराष्ट्राची किनारपट्टी कोणत्या समुद्रालगत आहे?
A) बंगालचा उपसागर B) हिंदी महासागर
C) अरबी समुद्र D) लाल समुद्र

21. महाराष्ट्राच्या किनारपट्टीला काय म्हणतात?
A) मलबार किनारा B) कोरोमंडल किनारा
C) कच्छ किनारा D) कोकण किनारपट्टी

प्रकरण 2

महाराष्ट्र जिल्हानिर्मिती व प्रशासकीय विभाग

मुद्देसूद नोट्स

कालावधी	जिल्हे	तालुके / टीप
1 मे 1981 पूर्वी	26	235 तालुके (आयोगानुसार 229)
1981 नंतर	+10 नवीन जिल्हे	10 नवीन जिल्ह्यांची निर्मिती
सध्या	**36**	—

◆ नवीन जिल्ह्यांची निर्मिती

क्र.	नवीन जिल्हा	मूळ जिल्हा	निर्मिती तारीख	मुख्यमंत्री
1	सिंधुदुर्ग	रत्नागिरी	1 मे 1981	अ. र. अंतुले
2	जालना	छ. संभाजीनगर (औरंगाबाद)	1 मे 1981	अ. र. अंतुले
3	लातूर	धाराशिव (उस्मानाबाद)	16 ऑगस्ट 1982	बाबासाहेब भोसले
4	गडचिरोली	चंद्रपूर	26 ऑगस्ट 1982	बाबासाहेब भोसले
5	मुंबई उपनगर	मुंबई शहर	4 ऑक्टोबर 1990	शरद पवार
6	नंदुरबार	धुळे	1 जुलै 1998	मनोहर जोशी
7	वाशिम	अकोला	1 जुलै 1998	मनोहर जोशी
8	गोंदिया	भंडारा	1 मे 1999	नारायण राणे

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

क्र.	नवीन जिल्हा	मूळ जिल्हा	निर्मिती तारीख	मुख्यमंत्री
9	हिंगोली	परभणी	1 मे 1999	नारायण राणे
10	पालघर	ठाणे	1 ऑगस्ट 2014	पृथ्वीराज चव्हाण

◆ आकृती : जिल्हानिर्मितीची कालरेषा

1 मे 1981	16 ऑग. 1982	26 ऑग. 1982	4 ऑक्टो. 1990	1 जुलै 1998	1 मे 1999	1 ऑग. 2014
सिंधुदुर्ग, जालना	लातूर	गडचिरोली	मुंबई उपनगर	नंदुरबार, वाशिम	गोंदिया, हिंगोली	पालघर

◆ प्रशासकीय विभागांचा विकास

★ स्थापनेवेळी (1 मे 1960) — 4 विभाग

1. मुंबई
2. पुणे
3. नागपूर
4. औरंगाबाद

★ 1981 मध्ये निर्माण झालेले नवीन विभाग

- ✔ **नाशिक विभाग** — मुंबई व पुणे विभागांची पुनर्रचना करून तयार.
- ✔ **अमरावती विभाग** — नागपूर विभागाची पुनर्रचना करून तयार.
- ✔ सध्या एकूण **6 प्रशासकीय विभाग**.

1960 : 4 विभाग → + नाशिक, अमरावती (1981) → **सध्या : 6 विभाग**

◆ सहा प्रशासकीय विभाग, जिल्हे व त्यांचे तालुके

1. कोकण विभाग
7 जिल्हे • 50 तालुके

जिल्हा	तालुके
पालघर	08
ठाणे	07
मुंबई शहर	00
मुंबई उपनगर	03
रायगड	15
रत्नागिरी	09
सिंधुदुर्ग	08

2. नाशिक विभाग
5 जिल्हे • 54 तालुके

जिल्हा	तालुके
नाशिक	15
अहमदनगर (अहिल्यानगर)	14
जळगाव	15
धुळे	04
नंदुरबार	06

3. पुणे विभाग
5 जिल्हे • 58 तालुके

जिल्हा	तालुके
पुणे	14
सोलापूर	11
सातारा	11
सांगली	10
कोल्हापूर	12

4. औरंगाबाद (छ. संभाजीनगर) विभाग
8 जिल्हे • 76 तालुके

जिल्हा	तालुके
छ. संभाजीनगर	09
जालना	08
बीड	11
नांदेड	16
धाराशिव (उस्मानाबाद)	08
लातूर	10
परभणी	09
हिंगोली	05

5. अमरावती विभाग
5 जिल्हे • 56 तालुके

जिल्हा	तालुके
अमरावती	14
बुलढाणा	13
अकोला	07
वाशिम	06
यवतमाळ	16

6. नागपूर विभाग
6 जिल्हे • 64 तालुके

जिल्हा	तालुके
नागपूर	14
वर्धा	08
चंद्रपूर	15
गोंदिया	08
भंडारा	07
गडचिरोली	12

एकूण : 7 + 5 + 5 + 8 + 5 + 6 = **36 जिल्हे** ; 50 + 54 + 58 + 76 + 56 + 64 = **358 तालुके**.

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

◆ सोडवलेली उदाहरणे

उदाहरण 1 1981 पूर्वी 26 जिल्हे होते आणि नंतर 10 नवीन जिल्हे झाले. सध्याची जिल्हासंख्या किती?

उकल : 26 + 10 = **36 जिल्हे**.

उदाहरण 2 1 मे 1981 पासून पालघर (1 ऑगस्ट 2014) पर्यंत किती वर्षांचा कालावधी गेला?

उकल : 2014 − 1981 = 33 वर्षे (व 3 महिने). उत्तर : सुमारे **33 वर्षे**.

उदाहरण 3 मनोहर जोशी यांच्या काळात कोणते जिल्हे निर्माण झाले?

उकल : तक्त्यानुसार 1 जुलै 1998 रोजी **नंदुरबार** (धुळ्यातून) व **वाशिम** (अकोल्यातून).

◆ सराव प्रश्न (MCQ) — प्रकरण 2

1. 1 मे 1981 पूर्वी महाराष्ट्रात किती जिल्हे होते?
A) 24 B) 25
C) 26 D) 36

2. 1 मे 1981 पूर्वी महाराष्ट्रात किती तालुके होते?
A) 229 B) 235
C) 239 D) 245

3. 1981 नंतर महाराष्ट्रात किती नवीन जिल्ह्यांची निर्मिती झाली?
A) 8 B) 9
C) 10 D) 12

4. सध्या महाराष्ट्रात एकूण किती जिल्हे आहेत?
A) 34 B) 35
C) 36 D) 38

5. महाराष्ट्र राज्याची स्थापना कधी झाली?
A) 26 जानेवारी 1950 B) 1 मे 1960
C) 15 ऑगस्ट 1947 D) 1 मे 1961

6. महाराष्ट्र स्थापनेवेळी किती प्रशासकीय विभाग होते?
A) 4 B) 5
C) 6 D) 7

7. महाराष्ट्र स्थापनेवेळी खालीलपैकी कोणता प्रशासकीय विभाग होता?
A) नाशिक B) अमरावती
C) मुंबई D) कोकण

8. 1981 मध्ये कोणता नवीन प्रशासकीय विभाग निर्माण झाला?
A) कोकण B) नाशिक
C) ठाणे D) पालघर

9. अमरावती विभाग कोणत्या विभागाच्या पुनर्रचनेतून तयार झाला?
A) पुणे B) मुंबई
C) औरंगाबाद D) नागपूर

10. सध्या महाराष्ट्रात एकूण किती प्रशासकीय विभाग आहेत?
A) 4 B) 5
C) 6 D) 7

11. कोकण विभागात किती जिल्हे आहेत?
A) 5 B) 6
C) 7 D) 8

12. कोकण विभागातील जिल्हा कोणता?
A) जालना B) पालघर
C) बीड D) वर्धा

13. मुंबई उपनगर हा कोणत्या विभागातील जिल्हा आहे?
A) पुणे B) नागपूर
C) कोकण D) अमरावती

14. नाशिक विभागात किती जिल्हे आहेत?
A) 4 B) 5
C) 6 D) 7

15. नंदुरबार कोणत्या प्रशासकीय विभागात येतो?
A) पुणे B) नाशिक
C) कोकण D) नागपूर

16. पुणे विभागात किती जिल्हे आहेत?
A) 4 B) 5
C) 6 D) 8

17. कोल्हापूर कोणत्या प्रशासकीय विभागात आहे?
A) पुणे B) कोकण
C) नाशिक D) अमरावती

18. औरंगाबाद विभागात किती जिल्हे आहेत?
A) 6 B) 7
C) 8 D) 9

19. धाराशिव हे कोणत्या जिल्ह्याचे नवीन नाव आहे?
A) बीड B) परभणी
C) हिंगोली D) उस्मानाबाद

20. हिंगोली कोणत्या विभागात येतो?
A) औरंगाबाद B) अमरावती
C) पुणे D) नागपूर

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

21. अमरावती विभागात किती जिल्हे आहेत?
A) 4 B) 5
C) 6 D) 7

22. बुलढाणा कोणत्या प्रशासकीय विभागात आहे?
A) नागपूर B) पुणे
C) अमरावती D) नाशिक

23. वाशिम कोणत्या विभागाचा जिल्हा आहे?
A) अमरावती B) औरंगाबाद
C) कोकण D) पुणे

24. नागपूर विभागात किती जिल्हे आहेत?
A) 5 B) 6
C) 7 D) 8

25. गडचिरोली कोणत्या विभागात येतो?
A) अमरावती B) पुणे
C) नागपूर D) कोकण

26. भंडारा कोणत्या प्रशासकीय विभागात आहे?
A) नागपूर B) नाशिक
C) पुणे D) औरंगाबाद

27. गोंदिया कोणत्या विभागाचा जिल्हा आहे?
A) कोकण B) अमरावती
C) औरंगाबाद D) नागपूर

28. चंद्रपूर कोणत्या प्रशासकीय विभागात येतो?
A) नागपूर B) नाशिक
C) पुणे D) कोकण

29. वर्धा कोणत्या विभागात समाविष्ट आहे?
A) अमरावती B) नागपूर
C) पुणे D) नाशिक

30. नागपूर विभागातील जिल्ह्यांची संख्या किती आहे?
A) 5 B) 6
C) 7 D) 8

31. सिंधुदुर्ग जिल्हा कोणत्या जिल्ह्यातून वेगळा करण्यात आला?
A) रायगड B) रत्नागिरी
C) ठाणे D) पालघर

32. सिंधुदुर्ग जिल्ह्याची निर्मिती कधी झाली?
A) 1 मे 1981 B) 1 मे 1999
C) 1 जुलै 1998 D) 1 ऑगस्ट 2014

33. जालना जिल्हा कोणत्या जिल्ह्यातून वेगळा करण्यात आला?
A) परभणी B) नांदेड
C) छ. संभाजीनगर D) बीड

34. जालना जिल्ह्याची निर्मिती कधी झाली?
A) 16 ऑगस्ट 1982 B) 1 मे 1981
C) 1 जुलै 1998 D) 4 ऑक्टोबर 1990

35. लातूर जिल्हा कोणत्या जिल्ह्यातून वेगळा करण्यात आला?
A) धाराशिव B) बीड
C) परभणी D) नांदेड

36. लातूर जिल्ह्याची निर्मिती कधी झाली?
A) 1 मे 1981 B) 16 ऑगस्ट 1982
C) 26 ऑगस्ट 1982 D) 1 मे 1999

37. गडचिरोली जिल्हा कोणत्या जिल्ह्यातून वेगळा करण्यात आला?
A) नागपूर B) गोंदिया
C) चंद्रपूर D) भंडारा

38. गडचिरोली जिल्ह्याची निर्मिती कधी झाली?
A) 16 ऑगस्ट 1982 B) 26 ऑगस्ट 1982
C) 1 जुलै 1998 D) 1 मे 1999

39. नंदुरबार जिल्हा कोणत्या जिल्ह्यातून वेगळा करण्यात आला?
A) जळगाव B) धुळे
C) नाशिक D) अहमदनगर

40. नंदुरबार जिल्ह्याची निर्मिती कधी झाली?
A) 1 मे 1999 B) 1 जुलै 1998
C) 4 ऑक्टोबर 1990 D) 1 ऑगस्ट 2014

41. वाशिम जिल्हा कोणत्या जिल्ह्यातून वेगळा करण्यात आला?
A) अमरावती B) बुलढाणा
C) अकोला D) यवतमाळ

42. वाशिम जिल्ह्याची निर्मिती कधी झाली?
A) 1 जुलै 1998 B) 1 मे 1999
C) 1 मे 1981 D) 16 ऑगस्ट 1982

43. गोंदिया जिल्हा कोणत्या जिल्ह्यातून वेगळा करण्यात आला?
A) नागपूर B) भंडारा
C) चंद्रपूर D) वर्धा

44. गोंदिया जिल्ह्याची निर्मिती कधी झाली?
A) 1 मे 1981 B) 1 जुलै 1998
C) 1 मे 1999 D) 1 ऑगस्ट 2014

45. हिंगोली जिल्हा कोणत्या जिल्ह्यातून वेगळा करण्यात आला?
A) नांदेड B) बीड
C) परभणी D) जालना

46. हिंगोली जिल्ह्याची निर्मिती कधी झाली?
A) 1 मे 1999 B) 1 मे 1981
C) 1 जुलै 1998 D) 4 ऑक्टोबर 1990

47. मुंबई उपनगर जिल्हा कोणत्या जिल्ह्यातून वेगळा झाला?
A) ठाणे B) मुंबई शहर
C) रायगड D) पालघर

48. मुंबई उपनगर जिल्ह्याची निर्मिती कधी झाली?
A) 4 ऑक्टोबर 1990 B) 1 मे 1999
C) 1 जुलै 1998 D) 1 ऑगस्ट 2014

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

49. पालघर जिल्हा कोणत्या जिल्ह्यातून वेगळा करण्यात आला?

A) रायगड B) पालघर
C) मुंबई उपनगर D) ठाणे

50. पालघर जिल्ह्याची निर्मिती कधी झाली?

A) 1 ऑगस्ट 2014 B) 4 ऑक्टोबर 1990
C) 1 मे 1999 D) 1 जुलै 1998

51. सिंधुदुर्ग व जालना जिल्ह्यांची निर्मिती कोणाच्या मुख्यमंत्रीपदाच्या काळात झाली?

A) मनोहर जोशी B) नारायण राणे
C) अ. र. अंतुले D) शरद पवार

52. लातूर व गडचिरोली जिल्ह्यांची निर्मिती कोणाच्या मुख्यमंत्रीपदाच्या काळात झाली?

A) बाबासाहेब भोसले B) अ. र. अंतुले
C) मनोहर जोशी D) नारायण राणे

53. नंदुरबार व वाशिम जिल्ह्यांची निर्मिती कोणाच्या मुख्यमंत्रीपदाच्या काळात झाली?

A) शरद पवार B) नारायण राणे
C) मनोहर जोशी D) पृथ्वीराज चव्हाण

54. गोंदिया व हिंगोली जिल्ह्यांची निर्मिती कोणाच्या मुख्यमंत्रीपदाच्या काळात झाली?

A) मनोहर जोशी B) नारायण राणे
C) अ. र. अंतुले D) शरद पवार

55. पालघर जिल्ह्याची निर्मिती कोणाच्या मुख्यमंत्रीपदाच्या काळात झाली?

A) पृथ्वीराज चव्हाण B) शरद पवार
C) नारायण राणे D) मनोहर जोशी

प्रकरण 3

प्रशासकीय विभाग : क्षेत्रफळ, तालुके व जिल्हे

महत्त्वाची माहिती

★ आकृती 1 : क्षेत्रफळानुसार उतरता क्रम (चौ.कि.मी.)

★ आकृती 2 : तालुक्यांच्या संख्येनुसार उतरता क्रम

क्रम	क्षेत्रफळानुसार (चौ.कि.मी.)	तालुक्यांनुसार	जिल्ह्यांनुसार
1	छ. संभाजीनगर — 64,813	छ. संभाजीनगर — 76	छ. संभाजीनगर — 8
2	नाशिक — 57,493	नागपूर — 64	कोकण — 7
3	पुणे — 57,275	पुणे — 58	नागपूर — 6
4	नागपूर — 51,377	अमरावती — 56	पुणे — 5
5	अमरावती — 46,027	नाशिक — 54	नाशिक — 5
6	कोकण — 30,728	कोकण — 50	अमरावती — 5

💡 **लक्षात ठेवा :** क्षेत्रफळ क्रम — **संभाजीनगर › नाशिक › पुणे › नागपूर › अमरावती › कोकण** ; तालुके क्रम — **संभाजीनगर › नागपूर › पुणे › अमरावती › नाशिक › कोकण.**

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

◆ जिल्हे व त्या जिल्ह्यातील तालुक्यांची संख्या

तालुके	जिल्हे	जिल्हासंख्या
00	मुंबई शहर	1
03	मुंबई उपनगर	1
04	धुळे	1
05	हिंगोली	1
06	नंदुरबार, वाशिम	2
07	ठाणे, अकोला, भंडारा	3
08	सिंधुदुर्ग, पालघर, जालना, धाराशिव, वर्धा, गोंदिया	6
09	छ. संभाजीनगर, रत्नागिरी, परभणी	3
10	लातूर, सांगली	2
11	सातारा, सोलापूर, बीड	3
12	कोल्हापूर, गडचिरोली	2
13	बुलढाणा	1
14	पुणे, अहमदनगर, अमरावती, नागपूर	4
15	रायगड, नाशिक, जळगाव, चंद्रपूर	4
16	नांदेड, यवतमाळ	2

◆ सोडवलेली उदाहरणे

उदाहरण 1 सर्व 6 प्रशासकीय विभागांच्या क्षेत्रफळांची बेरीज करून महाराष्ट्राचे एकूण क्षेत्रफळ काढा.

उकल : 64,813 + 57,493 + 57,275 + 51,377 + 46,027 + 30,728 = **307,713 चौ.कि.मी.** (म्हणजे 3,07,713 चौ.कि.मी.)

उदाहरण 2 सर्वात मोठा विभाग (संभाजीनगर) व सर्वात लहान विभाग (कोकण) यांच्या क्षेत्रफळांतील फरक किती?

उकल : 64,813 − 30,728 = **34,085 चौ.कि.मी.**

उदाहरण 3 वरील तक्त्यानुसार 08 तालुके असलेल्या जिल्ह्यांची संख्या किती?

उकल : सिंधुदुर्ग, पालघर, जालना, धाराशिव, वर्धा, गोंदिया = **6 जिल्हे**.

◆ सराव प्रश्न (MCQ) — प्रकरण 3

1. क्षेत्रफळाच्या दृष्टीने महाराष्ट्रातील सर्वात मोठा प्रशासकीय विभाग कोणता?

A) पुणे B) नाशिक
C) औरंगाबाद D) नागपूर

2. औरंगाबाद विभागाचे क्षेत्रफळ किती आहे? (चौ.कि.मी.)

A) 57,493 B) 64,813
C) 57,275 D) 51,377

3. क्षेत्रफळाच्या दृष्टीने दुसऱ्या क्रमांकाचा विभाग कोणता?

A) पुणे B) नागपूर
C) नाशिक D) अमरावती

4. नाशिक विभागाचे क्षेत्रफळ किती आहे? (चौ.कि.मी.)

A) 57,493 B) 57,275
C) 51,377 D) 46,027

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

5. क्षेत्रफळाच्या दृष्टीने तिसऱ्या क्रमांकाचा विभाग कोणता?
A) नागपूर B) पुणे
C) अमरावती D) कोकण

6. क्षेत्रफळाच्या दृष्टीने सर्वात लहान विभाग कोणता?
A) नागपूर B) पुणे
C) कोकण D) अमरावती

7. कोकण विभागाचे क्षेत्रफळ किती आहे? (चौ.कि.मी.)
A) 30,728 B) 46,027
C) 51,377 D) 57,275

8. सर्वाधिक तालुके असलेला प्रशासकीय विभाग कोणता?
A) नागपूर B) पुणे
C) औरंगाबाद D) नाशिक

9. औरंगाबाद विभागात किती तालुके आहेत?
A) 64 B) 76
C) 58 D) 54

10. नागपूर विभागात किती तालुके आहेत?
A) 58 B) 54
C) 64 D) 76

11. पुणे विभागातील तालुक्यांची संख्या किती?
A) 58 B) 64
C) 54 D) 76

12. अमरावती विभागात किती तालुके आहेत?
A) 64 B) 58
C) 54 D) 56

13. नाशिक विभागातील तालुक्यांची संख्या किती?
A) 56 B) 54
C) 58 D) 64

14. सर्वात कमी तालुके असलेला विभाग कोणता?
A) पुणे B) नागपूर
C) मुंबई (कोकण) D) नाशिक

15. मुंबई (कोकण) विभागात किती तालुके आहेत?
A) 50 B) 54
C) 56 D) 58

16. शून्य (00) तालुके असलेला जिल्हा कोणता?
A) धुळे B) मुंबई शहर
C) हिंगोली D) नंदुरबार

17. 03 तालुके असलेला जिल्हा कोणता?
A) मुंबई उपनगर B) धुळे
C) हिंगोली D) वाशिम

18. 04 तालुके असलेला जिल्हा कोणता?
A) धुळे B) हिंगोली
C) नंदुरबार D) वाशिम

19. 05 तालुके असलेला जिल्हा कोणता?
A) वाशिम B) धुळे
C) हिंगोली D) अकोला

20. 13 तालुके असलेला जिल्हा कोणता?
A) पुणे B) बुलढाणा
C) नांदेड D) यवतमाळ

21. 14 तालुके असलेल्या जिल्ह्यांमध्ये खालीलपैकी कोणता येतो?
A) नाशिक B) पुणे
C) रायगड D) चंद्रपूर

22. 15 तालुके असलेला जिल्हा कोणता?
A) नांदेड B) यवतमाळ
C) रायगड D) अमरावती

23. 16 तालुके असलेल्या जिल्ह्यांमध्ये खालीलपैकी कोणता येतो?
A) नांदेड B) बुलढाणा
C) पुणे D) जळगाव

24. सर्वाधिक जिल्हे कोणत्या प्रशासकीय विभागात आहेत?
A) नागपूर B) पुणे
C) छत्रपती संभाजीनगर D) कोकण

25. तालुक्यांच्या संख्येनुसार दुसऱ्या क्रमांकाचा प्रशासकीय विभाग कोणता?
A) पुणे B) नागपूर
C) अमरावती D) कोकण

प्रकरण 4

महाराष्ट्राचे प्रादेशिक विभाग

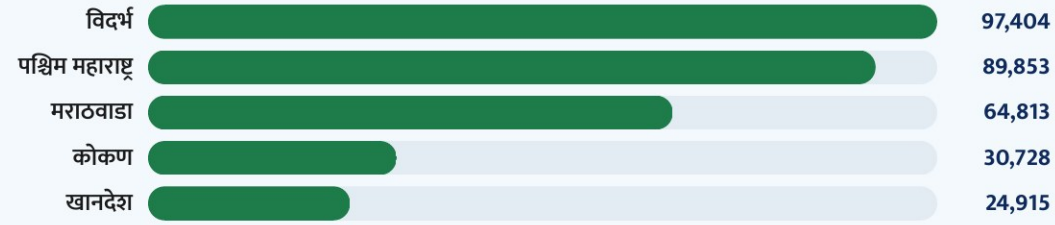
महाराष्ट्रात एकूण 5 प्रादेशिक विभाग

क्र.	प्रादेशिक विभाग	क्षेत्रफळ (चौ.कि.मी.)	जिल्हे	तालुके
1	विदर्भ	97,404	11	120
2	पश्चिम महाराष्ट्र	89,853	07	87
3	मराठवाडा	64,813	08	76
4	कोकण	30,728	07	50

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

क्र.	प्रादेशिक विभाग	क्षेत्रफळ (चौ.कि.मी.)	जिल्हे	तालुके
5	खानदेश	24,915	03	25
	एकूण	**3,07,713**	**36**	**358**

★ आकृती 3 : प्रादेशिक विभागांचे क्षेत्रफळ (चौ.कि.मी.)

💡 **लक्षात ठेवा (जिल्हे–तालुके) :** विदर्भ (11–120) › पश्चिम महाराष्ट्र (7–87) › मराठवाडा (8–76) › कोकण (7–50) › खानदेश (3–25). क्षेत्रफळ, जिल्हे व तालुके — तिन्हींमध्ये **विदर्भ प्रथम** व **खानदेश शेवटी**.

◆ प्रादेशिक विभाग — जिल्हे व वैशिष्ट्ये

विभाग	क्षेत्रफळ	जिल्हे	तालुके	जिल्ह्यांची नावे	वैशिष्ट्य
कोकण	30,728	7	50	पालघर, ठाणे, मुंबई उपनगर, मुंबई शहर, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग	सर्वाधिक लोकसंख्येचा प्रशासकीय विभाग
पश्चिम महाराष्ट्र	89,853	7	87	पुणे, सोलापूर, सातारा, सांगली, कोल्हापूर, नाशिक, अहिल्यानगर	क्षेत्रफळाने दुसरा प्रादेशिक विभाग
खानदेश	24,915	3	25	धुळे, जळगाव, नंदुरबार	तापी नदी खोऱ्यातील प्रदेश; सर्वात कमी क्षेत्रफळ व तालुके; प्राचीन नाव — ऋषिकदेश; भाषा — खानदेशी (अहिराणी)
मराठवाडा	64,813	8	76	बीड, नांदेड, छ. संभाजीनगर, जालना, धाराशिव, लातूर, परभणी, हिंगोली	गोदावरी नदी खोऱ्यातील प्रदेश
विदर्भ	97,404	11	120	यवतमाळ, अमरावती, बुलढाणा, अकोला, वाशिम, गडचिरोली, चंद्रपूर, नागपूर, वर्धा, गोंदिया, भंडारा	सर्वाधिक क्षेत्रफळ व तालुके; प्राचीन राजधानी — कुंडीनपूर

◆ सोडवलेली उदाहरणे

उदाहरण 1 **विदर्भाचे क्षेत्रफळ महाराष्ट्राच्या एकूण क्षेत्रफळाच्या (3,07,713 चौ.कि.मी.) किती टक्के आहे?**

उकल : (97,404 ÷ 3,07,713) × 100 ≈ **31.65 %** — म्हणजे जवळपास एक-तृतीयांश महाराष्ट्र विदर्भात आहे.

उदाहरण 2 **विदर्भात प्रति जिल्हा सरासरी किती तालुके आहेत?**

उकल : 120 ÷ 11 ≈ **10.9** (सुमारे 11 तालुके प्रति जिल्हा).

उदाहरण 3 **कोकण व खानदेश यांचे एकत्रित क्षेत्रफळ मराठवाड्यापेक्षा कमी की जास्त?**

उकल : 30,728 + 24,915 = 55,643 < 64,813 — म्हणून **कमी** (9,170 चौ.कि.मी.ने).

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

◆ सराव प्रश्न (MCQ) — प्रकरण 4

1. महाराष्ट्रात एकूण किती प्रादेशिक विभाग आहेत?
A) 4 B) 5
C) 6 D) 7

2. सर्वात जास्त जिल्हे असणारा प्रशासकीय विभाग कोणता?
A) कोकण B) विदर्भ
C) औरंगाबाद (मराठवाडा) D) पुणे

3. सर्वाधिक लोकसंख्या असणारा प्रशासकीय विभाग कोणता?
A) विदर्भ B) कोकण
C) मराठवाडा D) पश्चिम महाराष्ट्र

4. सर्वात जास्त तालुके असणारा प्रशासकीय विभाग कोणता?
A) नागपूर B) औरंगाबाद
C) कोकण D) नाशिक

5. सर्वात कमी तालुके असणारा प्रशासकीय विभाग कोणता?
A) पुणे B) कोकण
C) अमरावती D) नागपूर

6. क्षेत्रफळाच्या दृष्टीने सर्वात मोठा प्रादेशिक विभाग कोणता?
A) मराठवाडा B) पश्चिम महाराष्ट्र
C) विदर्भ D) कोकण

7. विदर्भाचे क्षेत्रफळ किती आहे? (चौ.कि.मी.)
A) 89,853 B) 97,404
C) 64,813 D) 30,728

8. विदर्भात किती जिल्हे आहेत?
A) 8 B) 10
C) 11 D) 12

9. विदर्भात किती तालुके आहेत?
A) 87 B) 120
C) 76 D) 50

10. क्षेत्रफळाच्या दृष्टीने दुसऱ्या क्रमांकाचा प्रादेशिक विभाग कोणता?
A) पश्चिम महाराष्ट्र B) विदर्भ
C) मराठवाडा D) कोकण

11. पश्चिम महाराष्ट्र प्रादेशिक विभागाचे क्षेत्रफळ किती आहे? (चौ.कि.मी.)
A) 97,404 B) 64,813
C) 89,853 D) 30,728

12. पश्चिम महाराष्ट्र प्रादेशिक विभागात किती जिल्हे आहेत?
A) 5 B) 6
C) 7 D) 8

13. पश्चिम महाराष्ट्र प्रादेशिक विभागात किती तालुके आहेत?
A) 87 B) 76
C) 50 D) 120

14. मराठवाड्यात किती जिल्हे आहेत?
A) 7 B) 8
C) 9 D) 11

15. मराठवाड्याचे क्षेत्रफळ किती आहे? (चौ.कि.मी.)
A) 89,853 B) 30,728
C) 64,813 D) 24,915

16. मराठवाडा प्रादेशिक विभागात किती तालुके आहेत?
A) 50 B) 76
C) 87 D) 120

17. कोकणचे क्षेत्रफळ किती आहे? (चौ.कि.मी.)
A) 24,915 B) 30,728
C) 64,813 D) 89,853

18. कोकण प्रादेशिक विभागात किती जिल्हे आहेत?
A) 5 B) 6
C) 7 D) 8

19. खानदेशचे क्षेत्रफळ किती आहे? (चौ.कि.मी.)
A) 24,915 B) 30,728
C) 64,813 D) 89,853

20. खानदेशात किती जिल्हे आहेत?
A) 3 B) 5
C) 7 D) 8

21. खानदेशात किती तालुके आहेत?
A) 50 B) 25
C) 76 D) 87

22. सर्वात कमी क्षेत्रफळ असलेला प्रादेशिक विभाग कोणता?
A) कोकण B) मराठवाडा
C) खानदेश D) पश्चिम महाराष्ट्र

23. सर्वात कमी जिल्हे असलेला प्रादेशिक विभाग कोणता?
A) कोकण B) खानदेश
C) मराठवाडा D) पश्चिम महाराष्ट्र

24. सर्वात कमी तालुके असलेला प्रादेशिक विभाग कोणता?
A) खानदेश B) कोकण
C) मराठवाडा D) पश्चिम महाराष्ट्र

25. खानदेश हा प्रदेश कोणत्या नदीच्या खोऱ्यात आहे?
A) गोदावरी B) तापी
C) कृष्णा D) भीमा

26. मराठवाडा हा प्रदेश कोणत्या नदीच्या खोऱ्यात आहे?
A) तापी B) गोदावरी
C) वैनगंगा D) नर्मदा

27. विदर्भाची प्राचीन राजधानी कोणती?
A) कुंडीनपूर B) पैठण
C) देवगिरी D) नाशिक

28. खानदेशचे प्राचीन नाव काय?
A) दंडकारण्य B) अपरांत
C) ऋषिकदेश D) अश्मक

MPSCKEEDA

प्रकरण 5

महानगरपालिका

झटपट पुनरावलोकन

★ मूलभूत माहिती

- ✔ **3 लाख** लोकसंख्येसाठी महानगरपालिका स्थापन केली जाते.
- ✔ महानगरपालिकांचा कारभार **महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियम, 1949** नुसार चालतो.
- ✔ बृहन्मुंबई महानगरपालिका — **मुंबई महानगरपालिका अधिनियम, 1888** नुसार.
- ✔ महाराष्ट्रातील एकूण महानगरपालिका — **29**.
- ✔ 28 वी — **इचलकरंजी (2022)** ; 29 वी — **जालना (2023)**.

◆ महत्त्वाचे तथ्य

प्रश्न	उत्तर
सर्वात मोठी महानगरपालिका	बृहन्मुंबई
सर्वात जुनी (भारत)	मद्रास / चेन्नई (1688)
महाराष्ट्रातील सर्वात जुनी	बृहन्मुंबई (1888)
सर्वात श्रीमंत	बृहन्मुंबई
क्षेत्रफळाने सर्वात मोठी (महाराष्ट्र)	पुणे (516.18 चौ.कि.मी.)
भारतातील सर्वात मोठी	दिल्ली
सदस्यसंख्येने सर्वात मोठी	बृहन्मुंबई (227 सदस्य)
सर्वाधिक महानगरपालिका असलेले राज्य	महाराष्ट्र (29)

★ जिल्हानिहाय माहिती

- ✔ किमान एक महानगरपालिका असलेले जिल्हे → **22**
- ✔ एकही महानगरपालिका नसलेले जिल्हे → **14**
- ✔ सर्वाधिक महानगरपालिका असलेला जिल्हा → **ठाणे (6)** : ठाणे, कल्याण-डोंबिवली, नवी मुंबई, भिवंडी-निजामपूर, मीरा-भाईंदर, उल्हासनगर
- ✔ पालघर जिल्हा → **वसई-विरार (1)**

★ आकृती 4 : महानगरपालिकांची वर्गवारी

एकूण : 4 + 4 + 4 + 17 = **29**

◆ विभागानुसार महानगरपालिका

विभाग	संख्या	महानगरपालिका
बृहन्मुंबई (कोकण)	9	बृहन्मुंबई, ठाणे, मीरा-भाईंदर, कल्याण-डोंबिवली, नवी मुंबई, वसई-विरार, उल्हासनगर, भिवंडी-निजामपूर, पनवेल
नाशिक	5	नाशिक, अहमदनगर, मालेगाव, धुळे, जळगाव
पुणे	6	पुणे, पिंपरी-चिंचवड, सांगली-मिरज-कुपवाड, सोलापूर, कोल्हापूर, इचलकरंजी
औरंगाबाद	5	छत्रपती संभाजीनगर, परभणी, लातूर, नांदेड-वाघाळा, जालना
अमरावती	2	अमरावती, अकोला

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

विभाग	संख्या	महानगरपालिका
नागपूर	2	नागपूर, चंद्रपूर
एकूण	**29**	

◆ सोडवलेली उदाहरणे

उदाहरण 1 महाराष्ट्रातील एकूण 29 पैकी किती महानगरपालिका ठाणे जिल्ह्यात आहेत, व त्याचे प्रमाण किती टक्के?

उकल : ठाणे = 6 ; (6 ÷ 29) × 100 ≈ **20.7 %**.

उदाहरण 2 जिल्ह्यांची संख्या पडताळा : महानगरपालिका असलेले + नसलेले जिल्हे = ?

उकल : 22 + 14 = **36** — महाराष्ट्रातील एकूण जिल्ह्यांइतकेच.

◆ सराव प्रश्न (MCQ) — प्रकरण 5

1. महानगरपालिका स्थापन करण्यासाठी किमान किती लोकसंख्या आवश्यक असते?
A) 1 लाख B) 3 लाख
C) 5 लाख D) 10 लाख

2. महानगरपालिकांचा कारभार महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियम कोणत्या वर्षीच्या कायद्यानुसार चालतो?
A) 1888 B) 1949
C) 1961 D) 1965

3. बृहन्मुंबई महानगरपालिका कोणत्या अधिनियमानुसार चालते?
A) मुंबई महानगरपालिका अधिनियम, 1888 B) महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियम, 1949
C) कँटोनमेंट अधिनियम, 1924 D) जिल्हा परिषद अधिनियम, 1961

4. महाराष्ट्रातील एकूण महानगरपालिका किती आहेत?
A) 27 B) 28
C) 29 D) 30

5. महाराष्ट्रातील 28 वी महानगरपालिका कोणती?
A) जालना B) इचलकरंजी
C) पनवेल D) लातूर

6. महाराष्ट्रातील 29 वी महानगरपालिका कोणती?
A) इचलकरंजी B) पनवेल
C) जालना D) परभणी

7. जालना महानगरपालिका कोणत्या वर्षी झाली?
A) 2021 B) 2022
C) 2023 D) 2024

8. भारतातील सर्वात जुनी महानगरपालिका कोणती?
A) कोलकाता B) बृहन्मुंबई
C) मद्रास / चेन्नई D) दिल्ली

9. मद्रास (चेन्नई) महानगरपालिकेची स्थापना कोणत्या वर्षी झाली?
A) 1688 B) 1888
C) 1726 D) 1949

10. सर्वात श्रीमंत महानगरपालिका कोणती?
A) पुणे B) बृहन्मुंबई
C) नागपूर D) ठाणे

11. क्षेत्रफळाने महाराष्ट्रातील सर्वात मोठी महानगरपालिका कोणती?
A) बृहन्मुंबई B) नागपूर
C) पुणे D) नाशिक

12. पुणे महानगरपालिकेचे क्षेत्रफळ किती आहे?
A) 437.71 चौ.कि.मी. B) 516.18 चौ.कि.मी.
C) 603.40 चौ.कि.मी. D) 227 चौ.कि.मी.

13. सदस्यसंख्येने सर्वात मोठी महानगरपालिका कोणती?
A) पुणे B) ठाणे
C) बृहन्मुंबई D) नागपूर

14. बृहन्मुंबई महानगरपालिकेची सदस्यसंख्या किती आहे?
A) 162 B) 227
C) 236 D) 151

15. सर्वाधिक महानगरपालिका असलेले राज्य कोणते?
A) उत्तर प्रदेश B) गुजरात
C) महाराष्ट्र D) कर्नाटक

16. नाशिक विभागात खालीलपैकी कोणती महानगरपालिका नाही?
A) मालेगाव B) धुळे
C) जळगाव D) सोलापूर

17. पुणे विभागातील महानगरपालिका कोणती?
A) पनवेल B) इचलकरंजी
C) लातूर D) अकोला

18. बृहन्मुंबई (कोकण) विभागात खालीलपैकी कोणती महानगरपालिका येते?
A) पनवेल B) मालेगाव
C) परभणी D) अकोला

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

19. औरंगाबाद विभागातील महानगरपालिका कोणती?
A) नांदेड-वाघाळा B) सांगली-मिरज-कुपवाड
C) चंद्रपूर D) धुळे

20. नागपूर विभागातील महानगरपालिका कोणत्या?
A) नागपूर, अमरावती B) नागपूर, चंद्रपूर
C) नागपूर, अकोला D) चंद्रपूर, अमरावती

21. महाराष्ट्रातील किती जिल्ह्यांत किमान एक महानगरपालिका आहे?
A) 20 B) 21
C) 22 D) 23

22. महाराष्ट्रातील किती जिल्ह्यांत एकही महानगरपालिका नाही?
A) 12 B) 13
C) 14 D) 15

23. सर्वाधिक महानगरपालिका असलेला जिल्हा कोणता?
A) पुणे B) ठाणे
C) नागपूर D) नाशिक

24. ठाणे जिल्ह्यात किती महानगरपालिका आहेत?
A) 4 B) 5
C) 6 D) 7

25. खालीलपैकी ठाणे जिल्ह्यातील महानगरपालिका कोणती?
A) लातूर B) अकोला
C) उल्हासनगर D) जालना

26. पालघर जिल्ह्यातील महानगरपालिका कोणती?
A) पनवेल B) वसई-विरार
C) ठाणे D) मीरा-भाईंदर

27. 'अ' वर्ग महानगरपालिका किती आहेत?
A) 3 B) 4
C) 5 D) 6

28. 'ब' वर्ग महानगरपालिका किती आहेत?
A) 3 B) 4
C) 5 D) 6

29. 'क' वर्ग महानगरपालिका किती आहेत?
A) 3 B) 4
C) 5 D) 6

30. 'ड' वर्ग महानगरपालिका किती आहेत?
A) 15 B) 16
C) 17 D) 18

31. बृहन्मुंबई विभागात किती महानगरपालिका आहेत?
A) 7 B) 8
C) 9 D) 10

32. नाशिक विभागात किती महानगरपालिका आहेत?
A) 4 B) 5
C) 6 D) 7

33. पुणे विभागात किती महानगरपालिका आहेत?
A) 5 B) 6
C) 7 D) 8

34. औरंगाबाद विभागात किती महानगरपालिका आहेत?
A) 4 B) 5
C) 6 D) 7

35. अमरावती विभागात किती महानगरपालिका आहेत?
A) 1 B) 2
C) 3 D) 4

36. नागपूर विभागात किती महानगरपालिका आहेत?
A) 1 B) 2
C) 3 D) 4

प्रकरण 6

महाराष्ट्रातील स्थानिक स्वराज्य संस्था

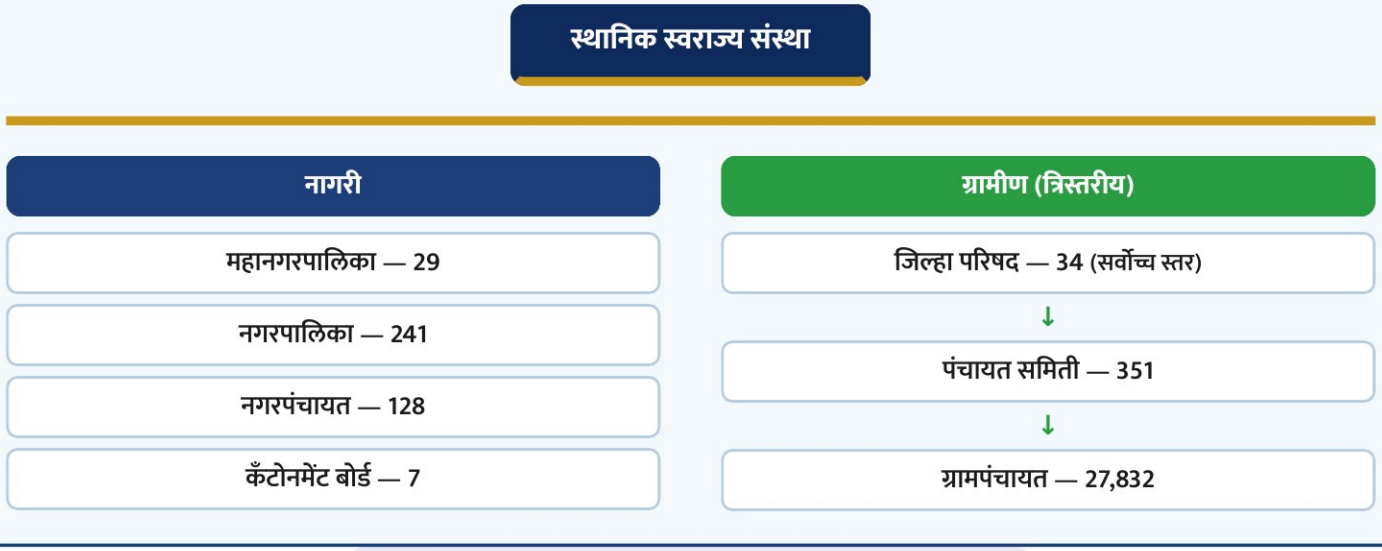
झटपट पुनरावलोकन

◆ नगरपालिका व नगरपंचायत

घटक	माहिती
महाराष्ट्रातील एकूण नगरपालिका	241
महाराष्ट्रातील एकूण नगरपंचायती	128
संबंधित कायदा	महाराष्ट्र नगरपरिषद, नगरपंचायती व औद्योगिक नगर अधिनियम, 1965
सर्वाधिक नगरपंचायती	नागपूर विभाग (34)
सर्वाधिक नगरपालिका	औरंगाबाद विभाग (50)

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

★ आकृती 5 : स्थानिक स्वराज्य संस्थांची रचना

◆ कँटोनमेंट बोर्ड (छावणी मंडळे)

घटक	माहिती
स्थापना	लष्कराची छावणी असलेल्या ठिकाणी
प्रशासन	लष्करी प्रशासकाद्वारे
कायदा	कँटोनमेंट बोर्ड अधिनियम, 1924
भारतातील कँटोनमेंट बोर्ड	62
महाराष्ट्रातील कँटोनमेंट बोर्ड	7
देखरेख	सदर्न कमांड
महाराष्ट्रातील 7 कँटोनमेंट बोर्ड	1) अहमदनगर 2) औरंगाबाद (छ. संभाजीनगर) 3) देहूरोड (पुणे) 4) खडकी (पुणे) 5) पुणे 6) देवळाली (नाशिक) 7) कामठी (नागपूर)
पुणे जिल्ह्यातील बोर्ड	3 : देहूरोड, खडकी, पुणे

◆ महाराष्ट्र ग्रामीण प्रशासन

घटक	माहिती
रचना	त्रिस्तरीय रचना स्वीकारलेली आहे
संबंधित कायदा	महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, 1961
जिल्हा परिषद	ग्रामीण प्रशासनातील सर्वोच्च स्तर; मुंबई शहर व मुंबई उपनगर वगळता 34
पंचायत समिती	एकूण 351
ग्रामपंचायत	एकूण 27,832
महाराष्ट्रातील खेडी	43,665

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

◆ सोडवलेली उदाहरणे

उदाहरण 1 जिल्हा परिषदा 34 का आहेत?

उकल : एकूण 36 जिल्ह्यांपैकी मुंबई शहर व मुंबई उपनगर हे पूर्णपणे नागरी असल्याने तेथे जिल्हा परिषद नाही : 36 − 2 = **34**.

उदाहरण 2 महाराष्ट्रातील नगरपालिका व नगरपंचायती मिळून किती?

उकल : 241 + 128 = **369**.

◆ सराव प्रश्न (MCQ) — प्रकरण 6

1. महाराष्ट्रातील एकूण नगरपालिका किती आहेत?
A) 228 B) 241
C) 128 D) 351

2. महाराष्ट्रातील एकूण नगरपंचायती किती आहेत?
A) 128 B) 241
C) 351 D) 62

3. महाराष्ट्र नगरपरिषद, नगरपंचायती व औद्योगिक नगर अधिनियम कोणत्या वर्षी लागू झाला?
A) 1949 B) 1960
C) 1961 D) 1965

4. सर्वाधिक नगरपंचायती कोणत्या विभागात आहेत?
A) पुणे B) नागपूर
C) औरंगाबाद D) नाशिक

5. नागपूर विभागात किती नगरपंचायती आहेत?
A) 29 B) 34
C) 50 D) 62

6. सर्वाधिक नगरपालिका कोणत्या विभागात आहेत?
A) नागपूर B) पुणे
C) औरंगाबाद D) अमरावती

7. औरंगाबाद विभागात किती नगरपालिका आहेत?
A) 34 B) 50
C) 62 D) 128

8. कँटोनमेंट बोर्डाची स्थापना कोठे केली जाते?
A) जिल्हा मुख्यालयात B) तालुक्यात
C) लष्कराची छावणी असलेल्या ठिकाणी D) ग्रामपंचायतीत

9. कँटोनमेंट बोर्डाचे प्रशासन कोणाकडून चालविले जाते?
A) जिल्हाधिकारी B) मुख्याधिकारी
C) सरपंच D) लष्करी प्रशासक

10. कँटोनमेंट बोर्ड अधिनियम कोणत्या वर्षी लागू झाला?
A) 1924 B) 1949
C) 1961 D) 1965

11. भारतात सध्या किती कँटोनमेंट बोर्ड आहेत?
A) 34 B) 62
C) 128 D) 241

12. महाराष्ट्रात किती कँटोनमेंट बोर्ड आहेत?
A) 5 B) 6
C) 7 D) 8

13. महाराष्ट्रातील सर्व कँटोनमेंट बोर्ड कोणत्या कमांडच्या देखरेखीखाली आहेत?
A) ईस्टर्न कमांड B) नॉर्दर्न कमांड
C) सदर्न कमांड D) वेस्टर्न कमांड

14. खालीलपैकी कोणते कँटोनमेंट बोर्ड महाराष्ट्रात आहे?
A) देहूरोड B) जालना
C) अकोला D) परभणी

15. देवळाली कँटोनमेंट बोर्ड कोणत्या जिल्ह्यात आहे?
A) पुणे B) नाशिक
C) नागपूर D) अहमदनगर

16. कामठी कँटोनमेंट बोर्ड कोणत्या जिल्ह्यात आहे?
A) पुणे B) नाशिक
C) नागपूर D) औरंगाबाद

17. महाराष्ट्रात कोणती ग्रामीण प्रशासन रचना स्वीकारली आहे?
A) द्विस्तरीय B) त्रिस्तरीय
C) चतुस्तरीय D) एकस्तरीय

18. महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम कोणत्या वर्षी लागू झाला?
A) 1949 B) 1960
C) 1961 D) 1965

19. ग्रामीण प्रशासनातील सर्वोच्च स्तर कोणता आहे?
A) ग्रामपंचायत B) पंचायत समिती
C) जिल्हा परिषद D) नगरपालिका

20. महाराष्ट्रात (मुंबई शहर व मुंबई उपनगर वगळता) किती जिल्हा परिषद आहेत?
A) 32 B) 33
C) 34 D) 35

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

21. महाराष्ट्रात एकूण किती पंचायत समित्या आहेत?

A) 241 B) 351
C) 128 D) 34

22. महाराष्ट्रात एकूण किती ग्रामपंचायती आहेत?

A) 27,832 B) 43,665
C) 351 D) 241

23. महाराष्ट्रातील खेड्यांची संख्या किती आहे?

A) 27,832 B) 34,000
C) 43,665 D) 62

प्रकरण 7

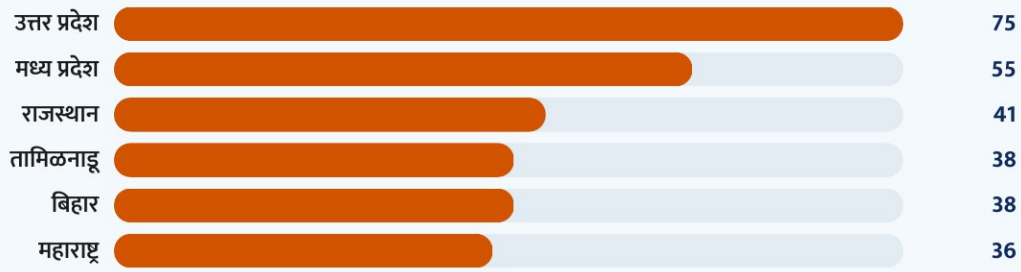
महाराष्ट्र : महत्त्वाची तथ्ये

राजधानीच्या उपाधी, जिल्हे व समान नावे

★ महत्त्वाची तथ्ये

- ✔ **मुंबई शहर** हा महाराष्ट्रातील मुख्यालय नसलेला एकमेव जिल्हा आहे.
- ✔ **मुंबई शहर** हा उपविभाग व तालुके नसलेला एकमेव जिल्हा आहे.
- ✔ **1981** मध्ये पुणे व नागपूर प्रशासकीय विभागांची पुनर्रचना करण्यात आली.

★ आकृती 6 : सर्वाधिक जिल्हे असलेली राज्ये

★ समान नाव असलेले जिल्हे

- ✔ **रायगड** → महाराष्ट्र व छत्तीसगड
- ✔ **औरंगाबाद** → बिहार व महाराष्ट्र (महाराष्ट्रात आता छत्रपती संभाजीनगर)

◆ महाराष्ट्रातील कँटोनमेंट बोर्ड (स्थान)

बोर्ड	जिल्हा
कामठी	नागपूर
छ. संभाजीनगर	छ. संभाजीनगर
अहमदनगर	अहमदनगर
देहूरोड, खडकी, पुणे	पुणे
देवळाली	नाशिक

◆ विविध राजधानीची उपाधी मिळालेली शहरे

शहर	उपाधी
नाशिक	भारताची वाइन राजधानी

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

शहर	उपाधी
छत्रपती संभाजीनगर	महाराष्ट्राची पर्यटन राजधानी
जळगाव	भारताची केळीची राजधानी
नागपूर	महाराष्ट्राची उपराजधानी; भारताची व्याघ्र राजधानी; भारताची संत्रा राजधानी
मुंबई	महाराष्ट्राची राजधानी
पुणे	महाराष्ट्राची सांस्कृतिक व शैक्षणिक राजधानी
पंढरपूर	महाराष्ट्राची आध्यात्मिक राजधानी
सांगली	भारताची हळदीची राजधानी
कोल्हापूर	महाराष्ट्राची ऐतिहासिक राजधानी

◆ सोडवलेली उदाहरणे

उदाहरण 1 उत्तर प्रदेश व महाराष्ट्र यांच्या जिल्हासंख्येतील फरक किती?

उकल : 75 − 36 = **39 जिल्हे**.

उदाहरण 2 तीन राजधानी-उपाधी मिळालेले शहर कोणते?

उकल : नागपूर — उपराजधानी, व्याघ्र राजधानी व संत्रा राजधानी.

◆ सराव प्रश्न (MCQ) — प्रकरण 7

1. महाराष्ट्रातील मुख्यालय नसलेला एकमेव जिल्हा कोणता?
A) पुणे B) मुंबई शहर
C) नागपूर D) रायगड

2. उपविभाग व तालुके नसलेला महाराष्ट्रातील एकमेव जिल्हा कोणता?
A) मुंबई उपनगर B) ठाणे
C) मुंबई शहर D) पुणे

3. पुणे व नागपूर प्रशासकीय विभागांची पुनर्रचना कधी करण्यात आली?
A) 1960 B) 1975
C) 1981 D) 1991

4. भारतात सर्वाधिक जिल्हे असलेले राज्य कोणते?
A) महाराष्ट्र B) मध्य प्रदेश
C) राजस्थान D) उत्तर प्रदेश

5. उत्तर प्रदेशात किती जिल्हे आहेत?
A) 55 B) 75
C) 41 D) 36

6. जिल्ह्यांच्या संख्येनुसार दुसऱ्या क्रमांकाचे राज्य कोणते?
A) राजस्थान B) महाराष्ट्र
C) मध्य प्रदेश D) बिहार

7. मध्य प्रदेशात किती जिल्हे आहेत?
A) 41 B) 55
C) 38 D) 36

8. राजस्थानात किती जिल्हे आहेत?
A) 36 B) 38
C) 41 D) 55

9. तामिळनाडू व बिहारमध्ये प्रत्येकी किती जिल्हे आहेत?
A) 36 B) 38
C) 41 D) 55

10. महाराष्ट्रात किती जिल्हे आहेत?
A) 34 B) 35
C) 36 D) 38

11. कामठी कँटोनमेंट बोर्ड कोणत्या जिल्ह्यात आहे?
A) पुणे B) नाशिक
C) नागपूर D) औरंगाबाद

12. देहूरोड कँटोनमेंट बोर्ड कोणत्या जिल्ह्यात आहे?
A) पुणे B) नागपूर
C) नाशिक D) जालना

13. खडकी कँटोनमेंट बोर्ड कोणत्या जिल्ह्यात आहे?
A) नागपूर B) पुणे
C) नाशिक D) रायगड

14. देवळाली कँटोनमेंट बोर्ड कोणत्या जिल्ह्यात आहे?
A) औरंगाबाद B) पुणे
C) नाशिक D) नागपूर

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

15. खालीलपैकी कोणते कँटोनमेंट बोर्ड पुणे जिल्ह्यात नाही?
A) देहूरोड B) खडकी
C) पुणे D) देवळाली

16. रायगड हे समान नावाचे जिल्हे कोणत्या दोन राज्यांत आहेत?
A) महाराष्ट्र व गुजरात B) महाराष्ट्र व छत्तीसगड
C) महाराष्ट्र व बिहार D) महाराष्ट्र व राजस्थान

17. औरंगाबाद हे समान नावाचे जिल्हे कोणत्या दोन राज्यांत होते?
A) महाराष्ट्र व गुजरात B) महाराष्ट्र व मध्य प्रदेश
C) बिहार व महाराष्ट्र D) राजस्थान व महाराष्ट्र

18. महाराष्ट्रातील औरंगाबाद जिल्ह्याचे नवीन नाव काय आहे?
A) धाराशिव B) छत्रपती संभाजीनगर
C) अहिल्यानगर D) जालना

19. भारताची वाइन राजधानी कोणती?
A) पुणे B) नाशिक
C) मुंबई D) सांगली

20. महाराष्ट्राची पर्यटन राजधानी कोणती?
A) नागपूर B) पुणे
C) छत्रपती संभाजीनगर D) कोल्हापूर

21. भारताची केळीची राजधानी कोणती?
A) जळगाव B) नाशिक
C) सांगली D) पुणे

22. महाराष्ट्राची उपराजधानी कोणती?
A) पुणे B) मुंबई
C) नागपूर D) नाशिक

23. भारताची व्याघ्र राजधानी कोणती?
A) नागपूर B) कोल्हापूर
C) जळगाव D) नाशिक

24. भारताची संत्रा राजधानी कोणती?
A) पुणे B) नागपूर
C) मुंबई D) नाशिक

25. महाराष्ट्राची राजधानी कोणती?
A) पुणे B) नागपूर
C) मुंबई D) नाशिक

26. महाराष्ट्राची सांस्कृतिक व शैक्षणिक राजधानी कोणती?
A) पुणे B) मुंबई
C) नागपूर D) कोल्हापूर

27. महाराष्ट्राची आध्यात्मिक राजधानी कोणती?
A) नाशिक B) कोल्हापूर
C) पंढरपूर D) सांगली

28. भारताची हळदीची राजधानी कोणती?
A) जळगाव B) सांगली
C) नाशिक D) पुणे

29. महाराष्ट्राची ऐतिहासिक राजधानी कोणती?
A) नागपूर B) पुणे
C) कोल्हापूर D) मुंबई

प्रकरण 8

अधिक महत्त्वाचे मुद्दे – परीक्षाभिमुख

MPSC • पोलीस भरती • तलाठी • जिल्हा परिषद भरतीसाठी अतिरिक्त माहिती (स्रोत : जनगणना 2011, राज्यघटना, राज्य शासनाचे अधिनियम व राजपत्रे)

◆ A. महाराष्ट्र : जनगणना 2011 एका नजरेत

घटक	आकडेवारी (जनगणना 2011)
एकूण लोकसंख्या	11,23,74,333 (भारतात **दुसरा** क्रमांक — उत्तर प्रदेशनंतर)
भारताच्या लोकसंख्येतील वाटा	सुमारे 9.29 %
क्षेत्रफळ	3,07,713 चौ.कि.मी. — भारताच्या 9.36 % ; भारतात **तिसरा** क्रमांक (राजस्थान, मध्य प्रदेशनंतर)
लिंग गुणोत्तर	929 स्त्रिया / 1000 पुरुष (भारत : 943)
बाल लिंग गुणोत्तर (0–6 वर्षे)	894
साक्षरता	82.34 % (पुरुष सुमारे 88.4 % ; स्त्रिया सुमारे 75.9 %)
लोकसंख्येची घनता	365 व्यक्ती / चौ.कि.मी. (भारत : 382)
नागरी लोकसंख्या	सुमारे 45 % (भारत : सुमारे 31 %)

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

◆ B. जिल्ह्यांचे विक्रम (Records)

निकष	सर्वाधिक / सर्वात मोठा	सर्वात कमी / सर्वात लहान
क्षेत्रफळ	अहिल्यानगर (अहमदनगर) — 17,048 चौ.कि.मी.	मुंबई शहर — 157 चौ.कि.मी.
लोकसंख्या (2011)	ठाणे (तेव्हा पालघरसह) — 1,10,60,148	सिंधुदुर्ग — 8,49,651
लिंग गुणोत्तर (2011)	रत्नागिरी	मुंबई शहर
साक्षरता (2011)	मुंबई उपनगर — 89.91 %	नंदुरबार
लोकसंख्येची घनता (2011)	मुंबई शहर / मुंबई उपनगर (अतिदाट)	गडचिरोली — 74

💡 **क्षेत्रफळानुसार पहिले 5 जिल्हे :** अहिल्यानगर (17,048) › पुणे (15,643) › नाशिक (15,530) › सोलापूर (14,895) › गडचिरोली (14,412). **सर्वात लहान :** मुंबई शहर (157) › मुंबई उपनगर (446).
टीप : 2014 मध्ये पालघर वेगळा झाल्यानंतर 2011 च्या आकड्यांनुसार पुणे (94,29,408) हा सर्वाधिक लोकसंख्येचा जिल्हा ठरतो.

◆ C. वेगळे मुख्यालय असलेले जिल्हे

जिल्हा	मुख्यालय	टीप
रायगड	अलिबाग	जुने नाव — कुलाबा
सिंधुदुर्ग	ओरोस (सिंधुदुर्गनगरी)	—
मुंबई उपनगर	वांद्रे (Bandra)	—
मुंबई शहर	—	मुख्यालय, उपविभाग व तालुके नसलेला एकमेव जिल्हा

उर्वरित जिल्ह्यांचे मुख्यालय जिल्ह्याच्या नावाचेच शहर आहे (उदा. छत्रपती संभाजीनगर, धाराशिव, अहिल्यानगर).

◆ D. शेजारील राज्ये व त्यांना लागून असलेले जिल्हे

★ आकृती 7 : महाराष्ट्राच्या सीमा (दिशादर्शक आकृती)

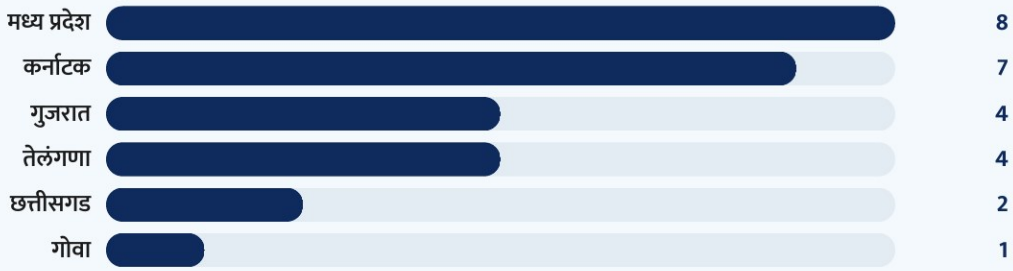

दोन राज्यांना लागून असलेले जिल्हे	लागून राज्ये
नंदुरबार	गुजरात, मध्य प्रदेश
धुळे	गुजरात, मध्य प्रदेश
गोंदिया	मध्य प्रदेश, छत्तीसगड

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

दोन राज्यांना लागून असलेले जिल्हे	लागून राज्ये
गडचिरोली	छत्तीसगड, तेलंगणा
नांदेड	तेलंगणा, कर्नाटक
सिंधुदुर्ग	कर्नाटक, गोवा
पालघर	गुजरात + दादरा व नगर हवेली (के.प्र.)

★ आकृती 8 : राज्यनिहाय सीमावर्ती जिल्हे

पडताळा : 4 + 8 + 2 + 4 + 7 + 1 = 26 ; दोन राज्यांना लागणारे 6 जिल्हे दोनदा मोजले गेले → 26 − 6 = **20 सीमावर्ती जिल्हे**.

◆ E. जिल्ह्यांचे नामांतर (अलीकडील बदल)

~~औरंगाबाद~~ → **छत्रपती संभाजीनगर**
शहर, जिल्हा व विभाग — 2023

~~उस्मानाबाद~~ → **धाराशिव**
शहर व जिल्हा — 2023

~~अहमदनगर~~ → **अहिल्यानगर**
राजपत्र — ऑक्टोबर 2024 (पुण्यश्लोक अहिल्याबाई होळकर यांच्या सन्मानार्थ)

आकृती 9 : नामांतर — परीक्षेत जुने व नवे दोन्ही नावे पर्यायात येऊ शकतात. औरंगाबाद प्रशासकीय विभाग आता छत्रपती संभाजीनगर विभाग म्हणून ओळखला जातो.

◆ F. संयुक्त महाराष्ट्र चळवळ व राज्यनिर्मिती

1953
राज्य पुनर्रचना आयोग (अध्यक्ष : फजल अली ; सदस्य : के. एम. पणिक्कर, एच. एन. कुंझरू)

1955
आयोगाचा अहवाल — द्विभाषिक मुंबई राज्याची कल्पना

6 फेब्रु. 1956
पुणे येथे संयुक्त महाराष्ट्र समितीची स्थापना (अध्यक्ष : केशवराव जेधे)

1955–56
मुंबईत पोलीस गोळीबार — 105/106 हुतात्मे ; फ्लोरा फाउंटन → हुतात्मा चौक

1 नोव्हें. 1956
द्विभाषिक मुंबई राज्य

1960
मुंबई पुनर्रचना कायदा, 1960

1 मे 1960

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

महाराष्ट्र व गुजरात राज्यांची निर्मिती — महाराष्ट्र दिन

आकृती 10 : राज्यनिर्मितीची कालरेषा. (हुतात्म्यांची संख्या स्रोतांनुसार 105 किंवा 106 दिली जाते; परीक्षेत सामान्यतः **105** हा पर्याय येतो.)

◆ G. पंचायत राज : समित्या व घटनात्मक तरतुदी

समिती / घटना	वर्ष	महत्त्व
बलवंतराय मेहता समिती	1957	त्रिस्तरीय पंचायत राजची शिफारस (लोकशाही विकेंद्रीकरण)
पहिली पंचायत राज सुरुवात	2 ऑक्टो. 1959	नागौर (राजस्थान)
मुंबई ग्रामपंचायत अधिनियम	1958	महाराष्ट्रातील ग्रामपंचायतींचा कायदा (Act III of 1959)
वसंतराव नाईक समिती (महाराष्ट्र)	22 जून 1960	अहवाल : 15 मार्च 1961 → जि.प. व पं.स. अधिनियम, 1961
जि.प. व पं.स. प्रत्यक्ष अंमल	1 मे 1962	महाराष्ट्रात त्रिस्तरीय रचना सुरू
एल. एन. बोंगीरवार समिती (महाराष्ट्र)	1970	पंचायत राजचे मूल्यमापन
अशोक मेहता समिती	1977	द्विस्तरीय रचना (मंडल पंचायत व जिल्हा परिषद)
पी. बी. पाटील समिती (महाराष्ट्र)	1984	पंचायत राज सुधारणा
एल. एम. सिंघवी समिती	1986	पंचायत राजला घटनात्मक दर्जा देण्याची शिफारस
73 वी घटनादुरुस्ती	1992 (अंमल 24 एप्रिल 1993)	भाग IX, कलम 243–243O, 11 वे परिशिष्ट — 29 विषय ; 24 एप्रिल = राष्ट्रीय पंचायत राज दिन
74 वी घटनादुरुस्ती	1992 (अंमल 1 जून 1993)	भाग IX-A, कलम 243P–243ZG, 12 वे परिशिष्ट — 18 विषय
महाराष्ट्र : महिलांना 50 % आरक्षण	2011	सर्व स्थानिक स्वराज्य संस्थांत (पूर्वी 33 %)

💡 **घटनेतील महत्त्वाची कलमे :** कलम 40 — ग्रामपंचायतींचे संघटन (मार्गदर्शक तत्त्व) • 243G — पंचायतींचे अधिकार • 243I — राज्य वित्त आयोग (दर 5 वर्षांनी) • 243K — राज्य निवडणूक आयोग • 243ZD — जिल्हा नियोजन समिती • 243ZE — महानगर नियोजन समिती. **कार्यकाल :** 5 वर्षे • **निवडणूक लढविण्यासाठी किमान वय :** 21 वर्षे.

◆ H. आकृती 11 : पंचायत राज संस्थांची तुलना (महाराष्ट्र)

घटक	ग्रामपंचायत	पंचायत समिती	जिल्हा परिषद
स्तर	गाव	तालुका / गट	जिल्हा
कायदा	मुंबई ग्रामपंचायत अधिनियम, 1958	जि.प. व पं.स. अधिनियम, 1961	जि.प. व पं.स. अधिनियम, 1961
सदस्यसंख्या	7 ते 17	जि.प. गटांच्या आधारे (प्रत्येक जि.प. गटात 2 पं.स. गण)	50 ते 75
राजकीय प्रमुख	सरपंच	सभापती	अध्यक्ष
उपप्रमुख	उपसरपंच	उपसभापती	उपाध्यक्ष
सचिव / प्रशासकीय प्रमुख	ग्रामसेवक / ग्रामविकास अधिकारी	गटविकास अधिकारी (BDO)	मुख्य कार्यकारी अधिकारी (CEO — IAS)
प्रमुखाचा राजीनामा	पंचायत समिती सभापतीकडे	जिल्हा परिषद अध्यक्षाकडे	विभागीय आयुक्तांकडे
उपप्रमुखाचा राजीनामा	सरपंचाकडे	सभापतीकडे	अध्यक्षाकडे
विशेष	ग्रामसभा : वर्षात किमान 4 बैठका ; सरपंच थेट जनतेतून (2022 ची सुधारणा)	—	ग्रामीण प्रशासनातील सर्वोच्च स्तर ; मुंबई शहर व उपनगरात जि.प. नाही

इतर गावपातळीवरील पदे : **तलाठी** — महसूल विभाग (गावचा महसूल व 7/12 उतारा) ; **पोलीस पाटील** — गावातील कायदा व सुव्यवस्थेसाठी. जिल्हा नियोजन समितीचे अध्यक्ष — जिल्ह्याचे पालकमंत्री.

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

◆ I. नागरी स्थानिक संस्था — पदाधिकारी

संस्था	राजकीय प्रमुख	प्रशासकीय प्रमुख
महानगरपालिका	महापौर	आयुक्त (सामान्यतः IAS)
नगरपरिषद	नगराध्यक्ष	मुख्याधिकारी
नगरपंचायत	नगराध्यक्ष	मुख्याधिकारी
कँटोनमेंट बोर्ड	अध्यक्ष — स्टेशन कमांडर (लष्करी अधिकारी)	मुख्य कार्यकारी अधिकारी

◆ J. महाराष्ट्राची राज्य प्रतीके व इतर तथ्ये

प्रतीक / तथ्य	माहिती
राज्य प्राणी	शेकरू (मोठी खार)
राज्य पक्षी	हरियाल
राज्य फूल	ताम्हण (जारुल)
राज्य वृक्ष	आंबा
राज्य फुलपाखरू	ब्लू मॉरमॉन
राजभाषा	मराठी — महाराष्ट्र राजभाषा अधिनियम, 1964
मराठी भाषा दिन	27 फेब्रुवारी (कुसुमाग्रज जयंती)
अभिजात भाषेचा दर्जा	मराठी — केंद्रीय मंत्रिमंडळ निर्णय, 3 ऑक्टोबर 2024
महाराष्ट्र दिन	1 मे

◆ K. वन-लाइनर : झटपट उजळणी

1. महाराष्ट्राला 6 राज्ये व 1 केंद्रशासित प्रदेश यांच्या सीमा लागतात.
2. सर्वात लांब सीमा — मध्य प्रदेश ; सर्वात लहान — गोवा.
3. सीमावर्ती जिल्हे 20 ; इतर राज्यांना सीमा नसलेले जिल्हे 16.
4. कर्नाटकला 7 जिल्हे, मध्य प्रदेशला 8 जिल्हे लागून आहेत.
5. गोव्याला लागून एकमेव जिल्हा — सिंधुदुर्ग.
6. क्षेत्रफळाने सर्वात मोठा जिल्हा — अहिल्यानगर ; सर्वात लहान — मुंबई शहर.
7. 2011 : सर्वाधिक लोकसंख्या — ठाणे ; सर्वात कमी — सिंधुदुर्ग.
8. 2011 : सर्वाधिक लिंग गुणोत्तर — रत्नागिरी ; सर्वात कमी — मुंबई शहर.
9. 2011 : सर्वाधिक साक्षरता — मुंबई उपनगर ; सर्वात कमी — नंदुरबार.
10. 2011 : सर्वात कमी घनता — गडचिरोली (74).
11. महाराष्ट्र — लोकसंख्येत दुसरा, क्षेत्रफळात तिसरा.
12. संयुक्त महाराष्ट्र समिती — 6 फेब्रुवारी 1956, पुणे.
13. फ्लोरा फाउंटन = हुतात्मा चौक.
14. त्रिस्तरीय पंचायत राज — बलवंतराय मेहता (1957).
15. महाराष्ट्रात जि.प./पं.स. — 1 मे 1962 (वसंतराव नाईक समिती).
16. 73 वी दुरुस्ती — 24 एप्रिल 1993 ; 74 वी — 1 जून 1993.
17. 11 वे परिशिष्ट — 29 विषय ; 12 वे परिशिष्ट — 18 विषय.
18. महिलांना 50 % आरक्षण (महाराष्ट्र, 2011).
19. सरपंचाचा राजीनामा → पं.स. सभापती ; जि.प. अध्यक्षाचा → विभागीय आयुक्त.
20. जि.प. सचिव — CEO ; पं.स. सचिव — BDO ; ग्रा.पं. सचिव — ग्रामसेवक.
21. ग्रामपंचायत सदस्य 7 ते 17 ; जि.प. सदस्य 50 ते 75.
22. मराठी अभिजात भाषा — 3 ऑक्टोबर 2024.

◆ सोडवलेली उदाहरणे (परीक्षाभिमुख)

उदाहरण 1 **महाराष्ट्राचे लिंग गुणोत्तर 929 आहे. याचा अर्थ 10,000 पुरुषांमागे स्त्रिया किती?**

उकल : 929 × 10 = **9,290 स्त्रिया.**

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

उदाहरण 2 क्षेत्रफळ 3,07,713 चौ.कि.मी. व घनता 365 असल्यास लोकसंख्येचा अंदाज काढा.

उकल : 3,07,713 × 365 ≈ 11,23,15,245 ≈ **11.23 कोटी** — जनगणनेच्या 11,23,74,333 या आकड्याशी जुळते.

उदाहरण 3 अहिल्यानगर जिल्ह्याचे क्षेत्रफळ मुंबई शहराच्या किती पट आहे?

उकल : 17,048 ÷ 157 ≈ **108.6 पट.**

◆ सराव प्रश्न (MCQ) — प्रकरण 8 (मागील वर्षांच्या पॅटर्नवर आधारित)

1. 2011 च्या जनगणनेनुसार महाराष्ट्राची लोकसंख्या किती आहे?
A) 9,68,78,627 B) 11,23,74,333
C) 12,49,04,071 D) 10,41,99,734

2. 2011 नुसार महाराष्ट्राचे लिंग गुणोत्तर (स्त्रिया / 1000 पुरुष) किती?
A) 940 B) 925
C) 929 D) 943

3. 2011 नुसार महाराष्ट्राचा साक्षरता दर किती?
A) 74.04 % B) 82.34 %
C) 77.27 % D) 88.38 %

4. 2011 नुसार महाराष्ट्राची लोकसंख्येची घनता (व्यक्ती / चौ.कि.मी.) किती?
A) 382 B) 365
C) 325 D) 420

5. 2011 नुसार महाराष्ट्राचे बाल लिंग गुणोत्तर (0-6 वर्षे) किती?
A) 894 B) 914
C) 919 D) 929

6. लोकसंख्येच्या दृष्टीने भारतात महाराष्ट्राचा क्रमांक कितवा? (2011)
A) पहिला B) दुसरा
C) तिसरा D) चौथा

7. क्षेत्रफळाच्या दृष्टीने भारतात महाराष्ट्राचा क्रमांक कितवा?
A) पहिला B) दुसरा
C) तिसरा D) चौथा

8. महाराष्ट्राचे क्षेत्रफळ भारताच्या एकूण क्षेत्रफळाच्या सुमारे किती टक्के आहे?
A) 5.6 % B) 9.36 %
C) 10.7 % D) 12.4 %

9. 2011 च्या जनगणनेनुसार सर्वाधिक लोकसंख्येचा जिल्हा कोणता होता?
A) पुणे B) मुंबई उपनगर
C) ठाणे D) नाशिक

10. 2011 च्या जनगणनेनुसार सर्वात कमी लोकसंख्येचा जिल्हा कोणता?
A) गडचिरोली B) सिंधुदुर्ग
C) हिंगोली D) वाशिम

11. 2011 नुसार सर्वाधिक लिंग गुणोत्तर असलेला जिल्हा कोणता?
A) सिंधुदुर्ग B) सातारा
C) रत्नागिरी D) कोल्हापूर

12. 2011 नुसार सर्वात कमी लिंग गुणोत्तर असलेला जिल्हा कोणता?
A) मुंबई शहर B) मुंबई उपनगर
C) ठाणे D) पुणे

13. 2011 नुसार सर्वाधिक साक्षरता असलेला जिल्हा कोणता?
A) पुणे B) नागपूर
C) मुंबई उपनगर D) मुंबई शहर

14. 2011 नुसार सर्वात कमी साक्षरता असलेला जिल्हा कोणता?
A) गडचिरोली B) नंदुरबार
C) धुळे D) जालना

15. 2011 नुसार लोकसंख्येची घनता सर्वात कमी असलेला जिल्हा कोणता?
A) सिंधुदुर्ग B) नंदुरबार
C) गडचिरोली D) रत्नागिरी

16. क्षेत्रफळाने महाराष्ट्रातील सर्वात मोठा जिल्हा कोणता?
A) पुणे B) नाशिक
C) अहिल्यानगर (अहमदनगर) D) सोलापूर

17. अहिल्यानगर जिल्ह्याचे क्षेत्रफळ सुमारे किती आहे?
A) 15,643 चौ.कि.मी. B) 17,048 चौ.कि.मी.
C) 14,895 चौ.कि.मी. D) 15,530 चौ.कि.मी.

18. क्षेत्रफळाने महाराष्ट्रातील सर्वात लहान जिल्हा कोणता?
A) मुंबई उपनगर B) भंडारा
C) मुंबई शहर D) हिंगोली

19. महाराष्ट्राच्या सीमेला किती राज्ये लागून आहेत?
A) 5 B) 6
C) 7 D) 8

20. महाराष्ट्राची सर्वात लांब सीमा कोणत्या राज्याशी आहे?
A) कर्नाटक B) तेलंगणा
C) मध्य प्रदेश D) गुजरात

21. महाराष्ट्राची सर्वात लहान सीमा कोणत्या राज्याशी आहे?
A) गोवा B) छत्तीसगड
C) गुजरात D) तेलंगणा

22. कर्नाटक राज्याला महाराष्ट्रातील किती जिल्हे लागून आहेत?
A) 4 B) 5
C) 7 D) 8

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

23. मध्य प्रदेशला महाराष्ट्रातील किती जिल्हे लागून आहेत?
A) 6 B) 7
C) 8 D) 9

24. गोवा राज्याला लागून असलेला महाराष्ट्रातील एकमेव जिल्हा कोणता?
A) रत्नागिरी B) कोल्हापूर
C) सिंधुदुर्ग D) सांगली

25. छत्तीसगड राज्याला लागून असलेले जिल्हे कोणते?
A) गोंदिया, गडचिरोली B) भंडारा, नागपूर
C) चंद्रपूर, गडचिरोली D) गोंदिया, भंडारा

26. दादरा व नगर हवेली या केंद्रशासित प्रदेशाला लागून असलेला जिल्हा कोणता?
A) ठाणे B) नाशिक
C) पालघर D) धुळे

27. तेलंगणा व कर्नाटक या दोन्ही राज्यांना लागून असलेला जिल्हा कोणता?
A) लातूर B) नांदेड
C) यवतमाळ D) धाराशिव

28. महाराष्ट्रातील किती जिल्ह्यांच्या सीमा इतर राज्यांना लागून आहेत?
A) 16 B) 18
C) 20 D) 22

29. गुजरात राज्याला लागून नसलेला जिल्हा कोणता?
A) पालघर B) नाशिक
C) जळगाव D) नंदुरबार

30. रायगड जिल्ह्याचे मुख्यालय कोणते?
A) रायगड B) अलिबाग
C) पेण D) महाड

31. सिंधुदुर्ग जिल्ह्याचे मुख्यालय कोणते?
A) सावंतवाडी B) कुडाळ
C) ओरोस (सिंधुदुर्गनगरी) D) मालवण

32. मुंबई उपनगर जिल्ह्याचे मुख्यालय कोणते?
A) अंधेरी B) वांद्रे
C) बोरिवली D) कुर्ला

33. अहमदनगर जिल्ह्याचे 'अहिल्यानगर' नामांतर राजपत्राद्वारे कोणत्या वर्षी झाले?
A) 2022 B) 2023
C) 2024 D) 2025

34. उस्मानाबादचे नवीन नाव काय आहे?
A) धाराशिव B) तुळजापूर
C) छत्रपती संभाजीनगर D) अहिल्यानगर

35. संयुक्त महाराष्ट्र समितीची स्थापना कोठे झाली?
A) मुंबई B) पुणे
C) नागपूर D) कोल्हापूर

36. संयुक्त महाराष्ट्र समितीची स्थापना कधी झाली?
A) 6 फेब्रुवारी 1956 B) 1 मे 1960
C) 1 नोव्हेंबर 1956 D) 21 नोव्हेंबर 1955

37. संयुक्त महाराष्ट्र समितीच्या स्थापनेच्या बैठकीचे अध्यक्ष कोण होते?
A) एस. एम. जोशी B) केशवराव जेधे
C) आचार्य अत्रे D) प्रबोधनकार ठाकरे

38. मुंबईतील फ्लोरा फाउंटनचे नवे नाव काय?
A) हुतात्मा चौक B) क्रांती चौक
C) शहीद स्मारक D) आझाद मैदान

39. महाराष्ट्र व गुजरात ही राज्ये कोणत्या कायद्यानुसार निर्माण झाली?
A) राज्य पुनर्रचना कायदा, 1956 B) मुंबई पुनर्रचना कायदा, 1960
C) भारत सरकार कायदा, 1935 D) मुंबई प्रांत कायदा, 1950

40. राज्य पुनर्रचना आयोगाचे अध्यक्ष कोण होते?
A) के. एम. पणिक्कर B) फजल अली
C) एच. एन. कुंझरू D) बलवंतराय मेहता

41. त्रिस्तरीय पंचायत राजची शिफारस कोणत्या समितीने केली (1957)?
A) अशोक मेहता समिती B) बलवंतराय मेहता समिती
C) एल. एम. सिंघवी समिती D) वसंतराव नाईक समिती

42. भारतात पंचायत राजची सुरुवात सर्वप्रथम कोठे झाली?
A) नागौर (राजस्थान) B) आंध्र प्रदेश
C) नागपूर (महाराष्ट्र) D) गुजरात

43. महाराष्ट्रात पंचायत राज रचनेसाठी नेमलेली समिती कोणती?
A) बोंगीरवार समिती B) पी. बी. पाटील समिती
C) वसंतराव नाईक समिती D) अशोक मेहता समिती

44. वसंतराव नाईक समितीची स्थापना कधी झाली?
A) 22 जून 1960 B) 1 मे 1962
C) 2 ऑक्टोबर 1959 D) 15 मार्च 1961

45. महाराष्ट्रात जिल्हा परिषद व पंचायत समित्या प्रत्यक्ष कधीपासून अस्तित्वात आल्या?
A) 1 मे 1960 B) 1 मे 1962
C) 2 ऑक्टोबर 1959 D) 26 जानेवारी 1961

46. दोनस्तरीय पंचायत राजची शिफारस कोणत्या समितीने केली?
A) बलवंतराय मेहता B) अशोक मेहता
C) वसंतराव नाईक D) एल. एन. बोंगीरवार

47. 73 वी घटनादुरुस्ती कोणत्या दिवशी अंमलात आली?
A) 24 एप्रिल 1993 B) 1 जून 1993
C) 2 ऑक्टोबर 1992 D) 26 जानेवारी 1993

48. 73 व्या घटनादुरुस्तीने घटनेत कोणते परिशिष्ट जोडले?
A) दहावे B) अकरावे
C) बारावे D) नववे

49. अकराव्या परिशिष्टात किती विषय आहेत?
A) 18 B) 22
C) 29 D) 32

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

50. नागरी स्थानिक संस्थांशी संबंधित घटनादुरुस्ती कोणती?

A) 72 वी
B) 73 वी
C) 74 वी
D) 75 वी

51. बाराव्या परिशिष्टात किती विषय आहेत?

A) 18
B) 29
C) 12
D) 20

52. पंचायती राज संस्थांशी संबंधित घटनेचा भाग कोणता?

A) भाग VIII
B) भाग IX
C) भाग IX-A
D) भाग X

53. स्थानिक स्वराज्य संस्थांचा कार्यकाल किती वर्षांचा असतो?

A) 3
B) 4
C) 5
D) 6

54. स्थानिक स्वराज्य संस्थांची निवडणूक लढविण्यासाठी किमान वय किती?

A) 18
B) 21
C) 25
D) 30

55. महाराष्ट्रात स्थानिक स्वराज्य संस्थांमध्ये महिलांसाठी किती आरक्षण आहे?

A) 33 %
B) 40 %
C) 50 %
D) 27 %

56. ग्रामपंचायतीत सदस्यसंख्या किमान व कमाल किती असते?

A) 5 ते 15
B) 7 ते 17
C) 9 ते 21
D) 11 ते 25

57. जिल्हा परिषदेत निवडून आलेल्या सदस्यांची संख्या किती असते?

A) 40 ते 60
B) 50 ते 75
C) 60 ते 80
D) 35 ते 55

58. महाराष्ट्रात ग्रामसभेच्या एका आर्थिक वर्षात किमान किती बैठका आवश्यक आहेत?

A) 2
B) 3
C) 4
D) 6

59. सरपंच आपला राजीनामा कोणाकडे देतो?

A) ग्रामसेवक
B) पंचायत समिती सभापती
C) जिल्हाधिकारी
D) गटविकास अधिकारी

60. उपसरपंच आपला राजीनामा कोणाकडे देतो?

A) सरपंच
B) ग्रामसेवक
C) तहसीलदार
D) सभापती

61. जिल्हा परिषद अध्यक्ष आपला राजीनामा कोणाकडे देतो?

A) जिल्हाधिकारी
B) विभागीय आयुक्त
C) मुख्य कार्यकारी अधिकारी
D) राज्यपाल

62. पंचायत समिती सभापती आपला राजीनामा कोणाकडे देतो?

A) गटविकास अधिकारी
B) जिल्हा परिषद अध्यक्ष
C) विभागीय आयुक्त
D) तहसीलदार

63. जिल्हा परिषदेचा मुख्य कार्यकारी अधिकारी (CEO) कोणत्या सेवेतील असतो?

A) IPS
B) IAS
C) राज्य सेवा वर्ग-2
D) IFS

64. पंचायत समितीचा सचिव कोण असतो?

A) तहसीलदार
B) गटविकास अधिकारी (BDO)
C) ग्रामसेवक
D) CEO

65. ग्रामपंचायतीचा सचिव कोण असतो?

A) तलाठी
B) पोलीस पाटील
C) ग्रामसेवक / ग्रामविकास अधिकारी
D) सरपंच

66. महानगरपालिकेचा प्रशासकीय प्रमुख कोण असतो?

A) महापौर
B) आयुक्त
C) उपमहापौर
D) जिल्हाधिकारी

67. नगरपरिषदेचा प्रशासकीय प्रमुख कोण असतो?

A) नगराध्यक्ष
B) मुख्याधिकारी
C) तहसीलदार
D) आयुक्त

68. महाराष्ट्रात सरपंचाची निवड थेट जनतेतून करण्याची तरतूद पुन्हा कोणत्या वर्षीच्या सुधारणेने करण्यात आली?

A) 2017
B) 2020
C) 2022
D) 2024

69. महाराष्ट्राचा राज्य प्राणी कोणता?

A) वाघ
B) शेकरू
C) हत्ती
D) हरीण

70. महाराष्ट्राचा राज्य पक्षी कोणता?

A) मोर
B) हरियाल
C) सारस
D) माळढोक

71. महाराष्ट्राचे राज्य फुलपाखरू कोणते?

A) ब्लू मॉरमॉन
B) कॉमन रोझ
C) मोनार्क
D) ब्लू टायगर

72. मराठी भाषेला अभिजात भाषेचा दर्जा देण्याचा निर्णय केंद्र सरकारने कधी घेतला?

A) 27 फेब्रुवारी 2023
B) 3 ऑक्टोबर 2024
C) 1 मे 2024
D) 26 जानेवारी 2025

परिशिष्ट

MPSCKEEDA

संपूर्ण उत्तरसूची

प्रकरण 1 — भारत व महाराष्ट्र : मूलभूत माहिती (21 प्रश्न)

1–B	2–B	3–C	4–C	5–B	6–C	7–C	8–C	9–D
10–B	11–C	12–C	13–A	14–C	15–B	16–D	17–B	18–C
19–B	20–C	21–D						

प्रकरण 2 — जिल्हानिर्मिती व प्रशासकीय विभाग (55 प्रश्न)

1–C	2–B	3–C	4–C	5–B	6–A	7–C	8–B	9–D
10–C	11–C	12–B	13–C	14–B	15–B	16–B	17–A	18–C
19–D	20–A	21–B	22–C	23–A	24–B	25–C	26–A	27–D
28–A	29–B	30–B	31–B	32–A	33–C	34–B	35–A	36–B
37–C	38–B	39–B	40–B	41–C	42–A	43–B	44–C	45–C
46–A	47–B	48–A	49–D	50–A	51–C	52–A	53–C	54–B
55–A								

प्रकरण 3 — प्रशासकीय विभाग : क्षेत्रफळ, तालुके (25 प्रश्न)

1–C	2–B	3–C	4–A	5–B	6–C	7–A	8–C	9–B
10–C	11–A	12–D	13–B	14–C	15–A	16–B	17–A	18–A
19–C	20–B	21–B	22–C	23–A	24–C	25–B		

प्रकरण 4 — प्रादेशिक विभाग (28 प्रश्न)

1–B	2–C	3–B	4–B	5–B	6–C	7–B	8–C	9–B
10–A	11–C	12–C	13–A	14–B	15–C	16–B	17–B	18–C
19–A	20–A	21–B	22–C	23–B	24–A	25–B	26–B	27–A
28–C								

प्रकरण 5 — महानगरपालिका (36 प्रश्न)

1–B	2–B	3–A	4–C	5–B	6–C	7–C	8–C	9–A
10–B	11–C	12–B	13–C	14–B	15–C	16–D	17–B	18–A
19–A	20–B	21–C	22–C	23–B	24–C	25–C	26–B	27–B
28–B	29–B	30–C	31–C	32–B	33–B	34–B	35–B	36–B

प्रकरण 6 — स्थानिक स्वराज्य संस्था (23 प्रश्न)

1–B	2–A	3–D	4–B	5–B	6–C	7–B	8–C	9–D
10–A	11–B	12–C	13–C	14–A	15–B	16–C	17–B	18–C
19–C	20–C	21–B	22–A	23–C				

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा

प्रकरण 7 — महाराष्ट्र : महत्त्वाची तथ्ये (29 प्रश्न)

1–B	2–C	3–C	4–D	5–B	6–C	7–B	8–C	9–B
10–C	11–C	12–A	13–B	14–C	15–D	16–B	17–C	18–B
19–B	20–C	21–A	22–C	23–A	24–B	25–C	26–A	27–C
28–B	29–C							

प्रकरण 8 — अधिक महत्त्वाचे मुद्दे – परीक्षाभिमुख (72 प्रश्न)

1–B	2–C	3–B	4–B	5–A	6–B	7–C	8–B	9–C
10–B	11–C	12–A	13–C	14–B	15–C	16–C	17–B	18–C
19–B	20–C	21–A	22–C	23–C	24–C	25–A	26–C	27–B
28–C	29–C	30–B	31–C	32–B	33–C	34–A	35–B	36–A
37–B	38–A	39–B	40–B	41–B	42–A	43–C	44–A	45–B
46–B	47–A	48–B	49–C	50–C	51–A	52–B	53–C	54–B
55–C	56–B	57–B	58–C	59–B	60–A	61–B	62–B	63–B
64–B	65–C	66–B	67–B	68–C	69–B	70–B	71–A	72–B

सर्व विद्यार्थ्यांना परीक्षेसाठी हार्दिक शुभेच्छा!

Mpsckeeda

MPSCKEEDA